

УДК 378.6

Дембіцька С. В.

ORCID 0000-0002-2005-6744

Доктор педагогічних наук, доцент,
професор кафедри безпеки життєдіяльності та педагогіки безпеки
Вінницького національного технічного університету
(м. Вінниця, Україна) E-mail: softyadent13@gmail.com

Кобилянська І. М.

ORCID 0000-0002-3430-5879

Кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри безпеки життєдіяльності та педагогіки безпеки
Вінницького національного технічного університету
(м. Вінниця, Україна) E-mail: irishakobilanska@gmail.com

Пугач С. С.

ORCID 0000-0001-8757-6974

Доктор педагогічних наук, кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри правознавства і гуманітарних дисциплін
Вінницького навчально-наукового інституту економіки
Західноукраїнського національного університету
(м. Вінниця, Україна) E-mail: qwertsss262@gmail.com

САМООСВІТНЯ ДІЯЛЬНІСТЬ СТУДЕНТІВ ТЕХНІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ ЯК НАУКОВА ПРОБЛЕМА

У статті проаналізовані особливості здійснення самоосвітньої діяльності студентами закладів вищої освіти технічного профілю.

Мета роботи полягає в узагальненні теоретичних напрацювань із проблеми управління самоосвітньою діяльністю студентів і визначенні шляхів з її вдосконалення.

Методологія. Для досягнення окресленої мети використанні такі загальні методи дослідження: абстрагування, узагальнення, порівняння та систематизація. Для опрацювання результатів опитування були використані методи математичної статистики.

Наукова новизна. Розкрито сутність наявних відмінностей між самостійною роботою та самоосвітньою діяльністю, зокрема встановлені особливості таких їх складових як мета, мотив, засоби та результат. Схарактеризовано поняття «самоосвітня діяльність» як процес самостійного набуття певних знань, вмінь і навичок, результатом якого є розвиток особистісних якостей і формування професійної компетентності майбутнього фахівця. Окреслені можливі шляхи вдосконалення самоосвітньої діяльності студентів: набуття студентами теоретичних знань щодо самоосвіти; моделювання ситуацій, які сприятимуть самоосвітній діяльності студентів; впровадження методів активного навчання в освітній процес у ЗВО.

Зроблено **висновок** про потребу в управлінні самоосвітньою діяльністю студентів на етапі отримання фаху з боку викладача, з метою формування їхньої готовності здійснювати таку діяльність упродовж усієї професійної кар'єри. Перспективи подальших досліджень полягають у розробці методичного забезпечення щодо управління самоосвітньою діяльністю студентів технічних спеціальностей у процесі отримання фаху та його апробацію в системі підвищення кваліфікації викладачів ЗВО.

Ключові слова: самоосвітня діяльність, професійна підготовка, вдосконалення освітнього процесу, компетентність, підготовка фахівців технічних спеціальностей.

Постановка проблеми. Актуальність роботи зумовлена тим, що враховуючи постійне нагромадження наукових знань, збільшення обсягу інформації, оновлення технологій, до працівників висувають вимоги: бути мобільними, систематично підвищувати професійний рівень, покращувати навички та уміння фахової діяльності із врахуванням сучасних досягнень науки і техніки. Цей процес передбачає самоосвіту фахівця протягом усього життя. Однак готовність до здійснення самоосвіти має

сформуватися в процесі отримання спеціальності під час навчання у закладі вищої освіти. Студент має отримати не лише зазначені в кваліфікаційній характеристиці знання та вміння, але і навчитися вдосконалювати свої фахові навички впродовж усієї професійної діяльності, бути готовим до самоосвітньої діяльності. Особливої актуальності проблема самоосвітньої діяльності набуває у зв'язку з розробкою концепції безперервної освіти в системі формування професійної культури.

Аналіз останніх досліджень та публікацій проблема взаємозв'язку освіти та самоосвіти розглянута у працях А. Арета, А. Бодальова, А. Ковальова, А. Кочетова, І. Науменко, В. Селіванова, П. Пшебильського, Т. Сімонової, Р. Скульського, Є. Тонконової та ін.

Питання управління самоосвітньою діяльністю студентів висвітлені в працях М. Заборшикової, В. Новічкова, Т. Сімонової, П. Підкасистого, Н. Половнікової, Г. Серікова, А. Усової.

Мета статті полягає в узагальненні теоретичних напрацювань із проблеми управління самоосвітньою діяльністю студентів та пошуку шляхів її вдосконалення.

Методологія. Для дослідження особливостей здійснення самоосвітньої діяльності студентів ЗВО технічного профілю були проаналізовані науково-методичні публікації з проблеми дослідження, узагальнено наявні практичні напрацювання та власний педагогічний досвід. Аналізувалися проблеми, які виникають в процесі здійснення самоосвітньої діяльності у Вінницькому національному технічному університеті, шляхом проведення опитування викладачів, студентів. Для досягнення окресленої мети використанні такі загальні методи дослідження: абстрагування, узагальнення, порівняння та систематизація. Для опрацювання результатів опитування були використані методи математичної статистики.

Наукова новизна. Розкрито сутність наявних відмінностей між самостійною роботою та самоосвітньою діяльністю, зокрема встановлені особливості таких їх складових як мета, мотив, засоби та результат. Схарактеризовано поняття «самоосвітня діяльність» як процес самостійного набуття певних знань, вмінь і навичок, результатом якого є розвиток особистісних якостей і формування професійної компетентності майбутнього фахівця. Окреслені можливі шляхи вдосконалення самоосвітньої діяльності студентів: набуття студентами теоретичних знань щодо самоосвіти; моделювання ситуацій, які сприятимуть самоосвітній діяльності студентів; впровадження методів активного навчання в освітній процес у ЗВО.

Зроблено висновок про потребу в управлінні самоосвітньою діяльністю студентів на етапі отримання фаху з боку викладача, з метою формування їхньої готовності та мотивації здійснювати таку діяльність упродовж усієї професійної діяльності. Перспективи подальших досліджень полягають у розробці методичного забезпечення щодо управління самоосвітньою діяльністю студентів технічних спеціальностей у процесі отримання фаху та його апробацію в системі підвищення кваліфікації викладачів ЗВО.

Результати дослідження. Загальновідомо, що навчальний процес у ЗВО на сучасному етапі здійснюється у відповідності до принципів Болонської конвенції. Одним із напрямків її реалізації є суттєве збільшення частки самостійної роботи студентів у порівнянні із аудиторною, оскільки це вважається перспективним напрямком для формування мотивації майбутніх фахівців щодо набуття професійної компетентності. Відповідно, існує проблема пошуку методичних шляхів організації та управління самоосвітньою діяльністю студентів.

Самоосвітню діяльність зазвичай розглядають як активну діяльність особистості, спрямовану на виконання поставленої мети, пошук знань, їх осмислення, закріплення, формування і розвиток умінь і навичок, а також їх узагальнення та систематизацію [5, 18].

Аналіз поняття «самоосвітня діяльність» в наукових публікаціях показав, що немає єдиного підходу щодо його трактування (табл. 1).

Таблиця 1

Аналіз поняття «самоосвітня діяльність»

№	Автор	Зміст поняття
1	М. Касьяненко	цілеспрямований процес самостійного оволодіння цілісною системою знань і умінь, поглядів і переконань, прогресивним досвідом у певній сфері діяльності під впливом особистих та суспільних інтересів [6, 42]
2	О. Клочко	процес розвитку інтелектуальних якостей та розумових здібностей, удосконалення своєї особистості за допомогою самостійної та науково-дослідницької діяльності [7, 268]
3	В. Козаков	такий засіб діяльності студента, який забезпечує систематичну освітню діяльність з метою досягнення визначених цілей, задоволення пізнавальних інтересів, розвиток особистісних якостей [8, 21]
4	О. Лавриненко	форма навчально-пізнавальної діяльності, що характеризується активністю, самостійністю, добровільністю, спрямованістю на формування культури розумової праці, розвиток потенційних можливостей і здібностей [9, 124]
5	І. Андрощук	динамічну систему, яка відображає індивідуальні інтереси та потреби студентів та спрямована на удосконалення, поглиблення, розширення та оновлення знань та умінь майбутнього фахівця [1, 123]
6	В. Волкова	Активна діяльність особистості, спрямована на досягнення поставленої мети, пошук знань, їх осмислення, закріплення, формування і розвиток умінь і навичок, а також їх узагальнення та систематизацію [2, 236]

Як було встановлено на підставі аналізу наявних напрацювань з проблеми дослідження, самоосвітня діяльність студентів розглядається в таких аспектах:

- як одна із форм набуття знань;
- як певна система самовдосконалення студентів, в тому числі і з метою набуття та відпрацювання певних практичних навичок;
- як процес та засіб розвитку бажаних якостей та властивостей особистості.

У контексті нашого дослідження розглядаємо самоосвітню діяльність студентів як процес самостійного набуття певних знань, вмінь та навичок, результатом якого є формування професійної компетентності майбутнього фахівця та розвиток його особистісних якостей.

У більшості наукових публікацій зазначається, що самоосвітня діяльність завжди пов'язана з внутрішніми чинниками розвитку особистості, такими як самопізнання, самокерування, самовиховання, самонавчання та самодіяльність. Однак, ми вважаємо, що проблема самоосвіти фахівців технічних спеціальностей є багатоплановою, а її вивчення потребує систематизації різноманітних аспектів самовдосконалення фахівця в цілому.

Оскільки самоосвітня діяльність – це самоорганізована та самокерована студентом діяльність щодо набуття певних знань чи навичок, то участь викладача в самоосвітній діяльності студентів технічних спеціальностей у наукових публікаціях не обумовлена. Вона може здійснюватися як за участю керівника або поза нею, зокрема, під час виконання самостійної роботи. Тому, ми вважаємо, що саме на етапі підготовки фахівців самоосвітня діяльність вимагає обов'язкового управління з боку викладача, з метою формування готовності майбутнього фахівця до подальшої самоосвітньої діяльності впродовж усього життя. В зв'язку з цим, виникає питання визначення особливостей самоосвітньої діяльності та її відмінностей від інших видів освітньої діяльності, зокрема, самостійної роботи студентів.

Самоосвітня діяльність передбачає вдосконалення майбутнього фахівця як у професійному, так і загальнокультурному розвитку. Метою самоосвітньої діяльності можуть бути компенсація недоліків базової освіти, адаптація до процесу набуття нових знань, до професійної культури, розвиток творчого потенціалу тощо.

Принципова відмінність між самоосвітою та самостійною роботою полягає в тому, що в ході самоосвітньої діяльності особистість виступає її суб'єктом у процесі досягнення самостійно визначених цілей, які є мотивом цієї діяльності. Крім того, самоосвітня діяльність студентів технічних спеціальностей потребує обов'язкової діагностики та повинна стати органічною складовою частиною освітнього процесу, сприяти активному формуванню особистості майбутнього фахівця.

В цьому аспекті погоджуємося з результатами дослідження В. Козакова та вважаємо, що особливостями самоосвітньої діяльності студентів є:

- основними шляхами методичного впливу на самоосвіту студентів є вдосконалення освітнього процесу, його інтенсифікація, різноманітна діяльність щодо підвищення професійної спрямованості підготовки майбутніх фахівців;
- самоосвіта студентів залежить від стійкості пізнавальних інтересів і практичної діяльності, в якій вони бажають досягти успіху. В зв'язку з цим з'являється потреба у використанні колективних форм і методів педагогічного керівництва самоосвітньою діяльністю студентів;
- самоосвіта студентів сприяє закріпленню та поглибленню результатів освітньої діяльності, задоволенню пізнавальних інтересів, є засобом підготовки до майбутньої професії;
- труднощі, які виникають у разі недостатньої культури розумової праці та слабкої загальної підготовленості студентів до самостійної діяльності, пов'язані з невмінням студентів працювати самостійно [8, 52].

Аналіз відмінностей між самоосвітою та самостійною роботою студентів наведений у таблиці 2.

Таблиця 2

Аналіз відмінностей між самостійною та самоосвітньою діяльністю студентів

<i>Складова діяльності</i>	<i>Самостійна робота студента</i>	<i>Самоосвітня діяльність студента</i>
<i>Мета</i>	Формулює викладач відповідно до навчальної програми дисципліни	Формулює студент у відповідності до власного бачення подальшого особистісного розвитку
<i>Мотив</i>	Потрібно набрати відповідну кількість балів для подальшого отримання заліку чи іспиту	Мотивом є лише переконання студента в потребі опанування певного матеріалу для досягнення поставлених ним власних цілей
<i>Засоби</i>	Обирає викладач у відповідності до навчальної програми	Обирає студент виходячи з власних цілей і уподобань
<i>Діяльність</i>	Дії студента регламентує та оцінює викладач	Студент самостійно визначає та регламентує власну освітню діяльність
<i>Результат</i>	Оцінюється викладачем у певній бальній системі	Оцінюється студентом на підставі внутрішнього відчуття позитивних змін і користі від отриманої інформації

Аналіз власного педагогічного досвіду, частково висвітленого в публікаціях [3, 4], та результати опитування студентів Вінницького національного технічного університету щодо здійснення самоосвітньої діяльності студентами переконливо доводять, що значна їх частка не вміє правильно визначити мету самоосвітньої діяльності та конкретизувати її завдання. Відповідно, на їхню думку, така діяльність зводиться до пошуку потрібної для розв'язання конкретного завдання інформації та її опрацювання без критичного аналізу останньої.

Результати графічного аналізу опитування студентів зображені на рис. 1. Всього до опитування було залучено 149 студентів II-IV курсів освітнього рівня «бакалавр» та 81 студент освітнього рівня «магістр».

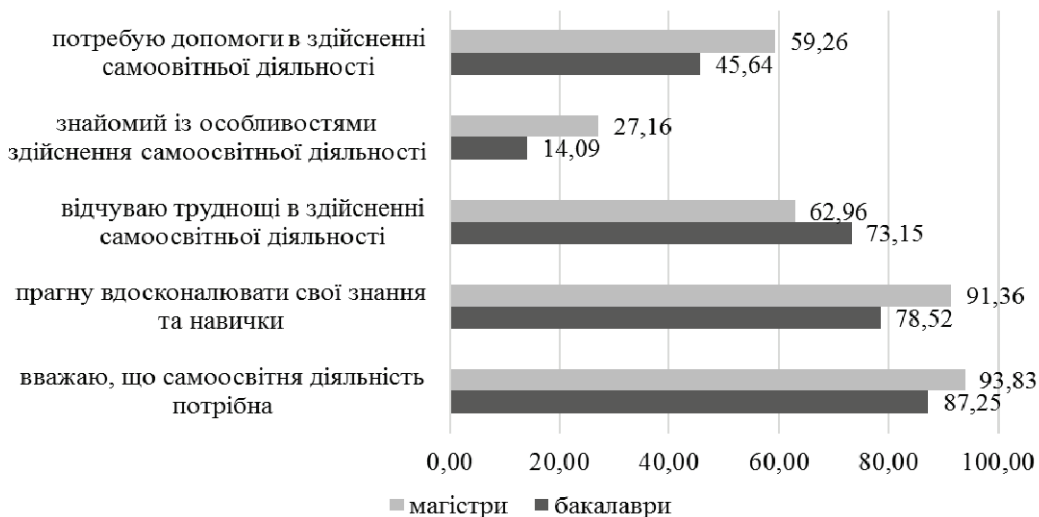

Рис. 1. Результати опитування студентів щодо особливостей здійснення ними самоосвітньої діяльності, %

Результати анкетування показали, що значна частка студентів переконані, що самоосвітня діяльність потрібна (87,25% бакалаврів і 93,83% магістрів), але відчувають труднощі в здійсненні самоосвітньої діяльності (69,76% бакалаврів і 73,15% магістрів). Зрозуміло, що ці показники для більш досвідчених магістрів є вищими. Тому можна зробити висновок, що магістри, отримавши певний професійний досвід під час виробничої практики, більш реально оцінюють власні можливості та потребу в самовдосконаленні, але 59,26% бакалаврів і 45,64% магістрів потребують допомоги в його здійсненні.

У цьому аспекті варто взяти до уваги, що самоосвітня діяльність студентів має стати складовою частиною освітнього процесу, з метою сприяння розвитку готовності до її здійснення впродовж усієї професійної діяльності. Зрозуміло, що здатність працівника до самоосвітньої діяльності формується на основі стійкої мотивації до досягнення певної мети. Отже, досвід підготовки майбутніх фахівців технічних спеціальностей дає підстави стверджувати, що основними чинниками, які негативно впливають на формування самоосвітньої компетентності є відсутність знань і вмінь щодо її здійснення, відсутність мотивації та недостатня кількість вільного часу.

Матеріали здійсненого дослідження дозволяють конкретизувати напрямки забезпечення ефективного управління самоосвітньою діяльністю студентів в процесі навчання в ЗВО:

- набуття студентами теоретичних знань щодо самоосвітньої діяльності, особливостей її здійснення та значення в майбутній професійній діяльності;
- моделювання ситуацій, які сприятимуть самоосвіті студентів;
- впровадження методів активного навчання в освітній процес в ЗВО, які стимулюватимуть студентів до вдосконалення знань і навичок з розв'язання складних фахових завдань в умовах невизначеності під впливом несприятливих внутрішніх і зовнішніх природних, техногенних і соціально-економічних факторів (метод проектів, моделювання виробничих ситуацій тощо).

Висновки. Отже, на підставі проведеного дослідження можна стверджувати, що основними компонентами самоосвітньої діяльності студентів технічних спеціальностей є вміння вчитися, формулювати мету своєї діяльності, усвідомлювати навчальне завдання, визначати спосіб його розв'язання, вправно контролювати та давати оцінку його правильності. З метою забезпечення результативної самоосвітньої діяльності фахівця, необхідно в процесі навчання в закладах вищої освіти формувати готовність і мотивацію до здійснення такої діяльності.

Перспективи подальшого вивчення заявленої проблеми вбачаємо в розробці методичного забезпечення щодо управління самоосвітньою діяльністю студентів технічних спеціальностей в процесі отримання фаху та його апробації в системі підвищення кваліфікації викладачів ЗВО.

References

1. Андрощук І. В. Самоосвітня діяльність майбутніх вчителів трудового навчання та технологій. *Професійне становлення особистості: проблеми і перспективи: тези доповідей ІХ Міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Хмельницький, 9-10 листопада 2017 року). Хмельницький, 2017. С. 123–124.
Androshchuk, I. V. (2017). Samoosvitnia diialnist maibutnix vchyteliv trudovoho navchannia ta tekhnologii [Self-esteem of the power of the maybutnyh readers of the labor force and technology]. *Profesiine stanovlennia osobystosti: problemy i perspektyvy: tezy dopovidei IKh Mizhnar. nauk.-prakt. conf. – Professional development of personality: problems and prospects: abstracts of the IX International. Scientific-practical conf.* Khmelnytskyi, 123–124.
2. Волкова В. Самоосвітня діяльність як складова професійної культури педагога. *Вісник Львівського університету. Серія педагогічна.* 2009. Вип. 25. Ч. 1. С. 235–241.
Volkova, V. (2009). Samoosvitnia diialnist yak skladova profesiinoi kultury pedahoha [Self-dedication to the quality of the warehouse of the teacher's professional culture]. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriiia pedahohichna – Visnyk of the Lviv University. Series Pedagogics.* 25.1, 235–241.
3. Дембіцька С. В., Кобилянський О. В. Розвиток професійної культури фахівців технічного профілю. *Проблеми та інновації в природничо-математичній, технологічній і професійній освіті: збірник матеріалів VII-ї Міжнародної науково-практичної онлайн-інтернет конференції*, м. Кропивницький, 01-15 листопада 2018 р. Кропивницький: РВВ ЦДПУ ім. В. Винниченка, 2018. С. 51–52.
Dembitska, S. V., & Kobylianskyi, O. V. (2018). Rozvytok profesiinoi kultury fahivtsiv tekhnichnoho profilu [Development of professional culture of fahivtsiv in technical profile]. *Problemy ta innovatsii v pryrodnycho-matematychnii, tekhnolohichnii i profesiinii osviti: zbirnyk materialiv VII-yi Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi onlain-internet konferentsii – Problems and innovations in science, mathematics, technology and vocational education: a collection of materials of the VII International Scientific and Practical Online Conference.* Kropyvnytskyi, 51–52.
4. Дембіцька С. В., Кобилянський О. В. Самоосвітня діяльність студентів технічних спеціальностей як педагогічна проблема. *Матеріали Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції «Тенденції та перспективи розвитку науки і освіти в умовах глобалізації»: Зб. наук. праць.* Переяслав-Хмельницький, 2018. Вип. 42. С. 258–260.
Dembitska, S. V., & Kobylianskyi, O. V. (2018). Samoosvitnia diialnist studentiv tekhnichnykh spetsialnostei yak pedahohichna problema [Self-educational activity of students of technical specialties as a pedagogical problem]. *Materialy Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi internet-konferentsii «Tendentsii ta perspektyvy rozvytku nauky i osvity v umovakh hlobalizatsii»: Zb. nauk. prats. Pereiaslav-Khmelnytskyi – «Trends and prospects for the development of science and education in the context of globalization»: Collection of scientific works*, Vyr. 42, 258–260.
5. Елканов С. Б. Основы профессионального самовоспитания будущего учителя. Москва: Наука, 2003. 170 с.
Yelkanov, S. B. (2003). Osnovy professionalnogo samovospitaniya budushchego uchatelya [Fundamentals of professional self-education of a future teacher]. Moskva, Russia : Nauka.
6. Касьяненко М. Д. Самостоятельная работа студента: учебное пособие для слушателей ФПК вузов. Киев: УМК ВО, 1988. 280 с.
Kasyanenko, M. D. (1988). Samostoyatel'naya rabota studenta: uchebnoe posobie dlya slushateley FPK vuzov [Independent student work: a textbook for students of universities]. Kiev, Ukraine : UMK VO. 1988, 280.
7. Клочко А. О. Самоосвітня діяльність вчителя як педагогічна проблема. *Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки Зб. наук. пр.* 2005. Вип. 36. С. 266–273.
Klochko, A. O. (2005). Samoosvitnia diialnist vchytelia yak pedahohichna problema [The self-esteem of the teacher as a pedagogical problem]. *Pedahohika i psykholohiia formuvannia tvorchoi osobystosti: problemy i poshuky Zb.nauk.pr. – Pedagogy and psychology of creative personality formation: problems and searches Collection of scientific works.* 36, 266-273.
8. Козаков В. А. Самостоятельная работа студентов и ее информационно-методическое обеспечение: учеб. пособие. Киев: Вища школа, 1990. 248 с.
Kozakov, V. A. (1990). Samostoyatel'naya rabota studentov i ee informatsionno-metodicheskoe obespechenie: ucheb. posobie [Independent work of students and its information and methodological support: textbook. Manual]. Kiev, Ukraine: Vishcha shkola.
9. Лавриненко О. В. Самоосвітня діяльність – провідний вид навчальної діяльності сучасної вечірньої школи. *Педагогічний процес : теорія і практика.* 2013. Вип. 2. С. 119–129.
Lavrynenko, O. V. (2013). Samoosvitnia diialnist – providnyi vyd navchalnoi diialnosti suchasnoi vechirnoi shkoly [Self-esteem activity – a provincial type of the primary activity of the modern evening school]. *Pedahohichniy protses : teoriia i praktyka – Pedagogical process: theory and practice.* 2, 119–129.

Dembitska S.

ORCID 0000-0002-2005-6744

*Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Professor of Department of Security of Life and Safety Pedagogic,
Vinnytsia National Technical University
(Vinnytsa, Ukraine) E-mail:sofiyadem13@gmail.com*

Kobylyanska I.

ORCID 0000-0002-3430-5879

*PhD in Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor of Department of Security of Life and Safety Pedagogic,
Vinnytsia National Technical University
(Vinnytsa, Ukraine) E-mail: irishakobilanska@gmail.com*

Pugach S.

ORCID 0000-0001-8757-6974

*Doctor of Pedagogical Sciences, PhD in Law Sciences, Associate Professor,
Associate Professor of Department of Law and Humanities,
Vinnytsia Educational and Scientific Institute of Economics
Western Ukrainian National University
(Vinnytsa, Ukraine) E-mail: qwertsss262@gmail.com*

SELF-EDUCATIONAL ACTIVITY OF STUDENTS OF TECHNICAL SPECIALTIES AS A SCIENTIFIC PROBLEM

The article analyzes the features of self-educational activities by students of higher education institutions of technical profile.

The purpose of the work is to generalize theoretical developments on the problem of managing students' self-educational activities and finding ways to improve it.

Methodology: to achieve the outlined goal, use the following general research methods: abstraction, generalization, comparison and systematization. Methods of mathematical statistics were used to process the survey results.

Scientific novelty. The essence of the existing differences between independent work and self-educational activity is revealed, in particular the peculiarities of their components such as purpose, motive, means and result are established. The concept of «self-educational activity» is characterized as a process of independent acquisition of certain knowledge, skills and abilities, the result of which is the development of personal qualities and the formation of professional competence of the future specialist. Possible ways to improve students' self-educational activities are outlined: students' acquisition of theoretical knowledge about self-education; modeling situations that will promote students' self-educational activities; introduction of active learning methods in the educational process of higher education institutions.

The conclusion is made about the need to manage the self-educational activities of students at the stage of obtaining a profession by the teacher, in order to form their readiness to carry out such activities throughout their professional careers. Prospects for further research are to develop methodological support for the management of self-educational activities of students of technical specialties in the process of obtaining the specialty and its testing in the system of professional development of teachers of higher education institutions.

Keywords: self-educational activity, professional training, improvement of educational process, competence, training of specialists of technical specialties.

Стаття надійшла до редакції 08.02.2021

Рецензент: доктор педагогічних наук, професор **О. В. Кобилянський**